Zwiększenie roli i odpowiedzialności biegłych rewidentów w ograniczaniu manipulowania sprawozdaniami finansowymi

Wojciech Naruć*

Streszczenie: *Cel* – Celem artykułu jest wskazanie roli i odpowiedzialności biegłych rewidentów w ograniczaniu kreatywnej rachunkowości, szczególnie w spółkach publicznych, w których akcjonariusz jest biernym inwestorem. Manipulowanie sprawozdaniami finansowymi przedsiębiorstw jest jednym z większych problemów ekonomicznych dzisiejszej gospodarki. Skutki takich działań mogą wpływać zarówno na sytuację finansową inwestora (zmiana wartości rynkowej akcji spółki, wielkość wypłaty dywidendy), jak i na wielkość odprowadzanego podatku dochodowego.

Metodologia badania – Analiza częstotliwości badania sprawozdań finansowych przez biegłych rewidentów w największych spółkach publicznych w Polsce.

Słowa kluczowe: asymetria informacji, kreatywna rachunkowość, manipulacje księgowe, spółka publiczna

Wprowadzenie

Inwestorzy, którzy na głównym rynku Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie (GPW) dokonują transakcji kupna i sprzedaży akcji spółek kapitałowych notowanych na giełdzie (zwanych dalej spółkami publicznymi), z powodu występującej asymetrii informacji mają niepełną wiedzę na temat podmiotów, których papiery wartościowe chcą zakupić albo są już ich posiadaczem (akcjonariuszem). Inwestor ponosi w rzeczywistości największe ryzyko finansowe ze wszystkich interesariuszy spółki. Mimo dostępu do dokumentacji emisyjnej oraz innych materiałów i danych wynikających z obowiązków informacyjnych emitenta posiada najmniejszą wiedzę o sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, stąd musi opierać swoje decyzje inwestycyjne w dużej mierze na rekomendacjach analityków giełdowych i biur maklerskich, a także na opiniach i raportach biegłych rewidentów weryfikujących sprawozdania finansowe emitentów. W konsekwencji inwestor może zostać narażony na negatywne skutki zjawisk towarzyszących asymetrii, którymi są negatywna selekcja, a przede wszystkim pokusy nadużycia.

* dr Wojciech Naruć, Uniwersytet Szczeciński, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Instytut Rachunkowości, Katedra Finansów Przedsiębiorstwa i Podatków, e-mail: wojciech.naruc@wneiz.pl. ORCID: 0000-0002-6932-5933.

Najczęściej nadużycia dotyczą rezerw i odpisów aktualizujących wartość majątku, a także zasad amortyzacji oraz ujmowania kosztów i przychodów, co w rezultacie prowadzi do sterowania wynikiem finansowym. Większość manipulacji przy tworzeniu rezerw czy odpisów związana jest z koniecznością stosowania osądów i szacunków, które zawsze mogą budzić kontrowersje. Wynikiem finansowym można również sterować za pomocą ujmowania ich w księgach przychodów i kosztów w innym okresie sprawozdawczym niż faktycznie zostały osiągnięte lub poniesione. W ciągu roku finansowego ujęcie pojedynczych transakcji z kilkudniowym wyprzedzeniem lub opóźnieniem nie rodzi większych konsekwencji dla sprawozdania, natomiast w terminach zbliżonych do dnia bilansowego może istnieć pokusa przyspieszenia rozpoznania pewnych przychodów lub odroczenia niektórych kosztów na rok następny. Z tego powodu niezwykle istotna okazuje się rola biegłego rewidenta, jego bezstronność, niezależność, rzetelność, obiektywizm oraz zachowanie etyczne w ocenianiu i weryfikowaniu dokumentacji i sprawozdań finansowych podmiotów gospodarczych, zwłaszcza spółek publicznych, w których inwestor nie może być tak aktywny jak w spółkach osobowych.

Celem artykułu jest wskazanie roli i odpowiedzialności biegłych rewidentów w ograniczaniu kreatywnej rachunkowości, szczególnie w spółkach publicznych, w których akcjonariusz jest biernym inwestorem. Manipulowanie sprawozdaniami finansowymi przedsiębiorstw jest jednym z kluczowych problemów ekonomicznych obecnej gospodarki. Skutki takich działań mogą wpływać zarówno na sytuację finansową inwestora (zmiana wartości rynkowej akcji spółki i wypłacanej dywidendy), jak i na wielkość odprowadzanego podatku dochodowego. Zastosowaną metodą badawczą jest analiza częstotliwości badania sprawozdań finansowych przez biegłych rewidentów w największych spółkach publicznych w Polsce.

1. Wpływ asymetrii informacji na rynek papierów wartościowych

Funkcjonujemy w otoczeniu, w którym praktycznie każdego dnia przy podejmowaniu różnorodnych decyzji musimy opierać się na niepełnej informacji. Zjawisko polegające na tym, iż jedna ze stron transakcji dysponuje większą ilością informacji niż druga, znane jest ekonomistom od wielu lat i nazywane asymetrią informacji.

Już w 1970 roku jeden z laureatów nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii, George A. Akerlof¹, napisał artykuł pt. „The Market for Lemons”, prezentując w nim negatywny wpływ niedostatku informacji na rynki w sytuacji, w której jedna strona potencjalnej transakcji posiada znacznie więcej informacji o przedmiocie transakcji niż druga (the Library of Economics and Liberty, 2008). Dla zobrazowania jednego z kluczowych problemów asymetrii informacji, przejawiającego się w postaci negatywnej selekcji, Akerlof posłużył się tytułowymi cytrynami i wtórnym rynkiem samochodów. Założył on, że niektóre samochody są wysokiej jakości, a pozostałe są bublami, określanymi jako „cytryny” (angielskie

¹ Nagrodę im. Alfreda Nobla w dziedzinie ekonomii za analizę rynków cechujących się asymetrią informacji George A. Akerlof otrzymał w 2001 roku razem z Michaeliem Spencem i Josephem Stiglitzem.

słowo *lemon* oprócz cytryny oznacza także coś niskiej wartości, bubel, knot). Zatem jeżeli kupujący wiedziałby, które samochody są „cytrynami”, a które nie, to wówczas mogłyby funkcjonować dwa odrębne rynki: dla „cytryn” i dla samochodów o wysokiej jakości. Jednakże mamy do czynienia z asymetrią informacyjną, w wyniku której kupujący nie wie, które samochody są „cytrynami”, o czym sprzedawca może wiedzieć doskonale. Dlatego też kupujący wiedząc, że jest duże prawdopodobieństwo, iż samochód, który chce nabyć, może być „cytryną”, jest gotów zapłacić mniej, niż mógłby zapłacić, gdyby był pewny, że w wyniku transakcji zakupi dobro o wysokiej jakości. To z kolei zniechęca sprzedawców samochodów o wysokiej jakości, którzy nie są skłonni sprzedać swoich dóbr po niższej cenie odzwierciedlającej ryzyko, że kupującemu może się trafić „cytryna”. W konsekwencji do wymiany, która mogłaby przynieść korzyści zarówno kupującemu, jak i sprzedającemu, nie dochodzi, a efektywność zostaje utracona.

Podobnie sytuacja wygląda na pierwotnym rynku papierów wartościowych, na którym kupujący akcje (potencjalny inwestor) ma zdecydowanie mniejszą wiedzę o spółce niż sprzedający i proponuje niższą cenę uwzględniającą dyskonto z tego tytułu niż cena zaoferowana przez sprzedającego. Jeśli zaoferowana cena kupna nie będzie satysfakcjonująca dla sprzedającego, to do transakcji/emisji może nie dojść.

Szkody dla rynku również wyrządzane są w wyniku występowania asymetrii informacji na wtórnym rynku papierów wartościowych. Kupujący również uwzględniają dyskonto w swoich wycenach, co może skutkować spadkiem wartości ceny akcji danej spółki, a w konsekwencji nawet obniżeniem obrotów akcjami. Zjawisko towarzyszące asymetrii, jakim jest pokusa nadużycia, może wystąpić wówczas, gdy zarząd spółki dysponuje informacją niedostępną dla inwestora i ma istotną motywację, aby tę informacyjną przewagę zachować lub też ukrywa przeprowadzone lub planowane do zrealizowania działanie.

Według niektórych ekonomistów asymetria informacji wpływa na zawodność rynku i nieefektywną alokację zasobów, co tym samym podważa teorię ekonomii neoklasycznej, zgodnie z którą wszystkie rynki są niezwykle sprawnym narzędziem alokacji zasobów, a czynniki produkcji są wykorzystywane w pełni efektywnie (Garbicz, Staniek, 2010). Całkowite usunięcie asymetrii informacyjnej wydaje się niemożliwe, jednak należy dążyć do jej minimalizacji za pomocą stosowania różnego rodzaju gwarancji, rękojmi czy też nawet interwencji państwa.

Ustawodawcy w wielu krajach, w których funkcjonują giełdy papierów wartościowych, wprowadzają odpowiednie obowiązki informacyjne emitentów. Jednakże, jak wskazują liczne przykłady, nie są one wystarczające, zwłaszcza do tego, żeby zmniejszyć ryzyko finansowe inwestorów. Wystarczy wspomnieć o kilku spektakularnych kryzysach zagranicznych spółek, jak np.: Lehman Brothers Holding Inc., WorldCom Inc., Enron Corp., Conseco Inc., Pacific Gas & Electric Company, Texaco Inc., Financial Corp. of America, Refco Inc., IndyMac Bancorp, Global Crossing, Ltd.

Z uwagi na rolę firmy audytorskiej na szczególną uwagę zasługuje przypadek nieistniejącego już amerykańskiego przedsiębiorstwa energetycznego Enron Corporation, będącego jedną z czołowych światowych firm branży energetycznej i zatrudniającego około 22 tys.

pracowników. Po skandalu związanym z fałszowaniem dokumentacji finansowej pod koniec 2001 roku firma ogłosiła bankructwo. Kiedy pod koniec 2001 roku Enron poinformował rynek o olbrzymich stratach za III kwartał tego roku w wysokości 618 mln dolarów, Amerykańska Komisja Papierów Wartościowych i Giełd² wszczęła dochodzenie. Okazało się wówczas, że od pięciu lat zyski Enronu były znacznie zawyżane, a zobowiązania zaniżane. Po rzetelnym zweryfikowaniu sprawozdań finansowych koncernu za okres kilku ostatnich lat okazało się, że w latach 1997–2000 spółka osiągnęła zysk w wysokości 2,09 mld, a nie 2,68 mld dolarów, który to zysk wykazywały sprawozdania zatwierdzone przez audytorów renomowanej firmy audytorskiej Arthur Andersen (Korzeniowski, 2018). Ponadto spółka przez cztery lata nie wykazywała i nie płaciła podatków dochodowych, ale za to uzyskała zwrot podatkowy wartości 382 mln dolarów. Konsekwencją tych działań było pozbawienie firmy Arthur Andersen prawa do wykonywania praktyki w zawodzie oraz utrata licencji CPA³ (Burczyk, 2012).

Kłopoty związane ze sprawą Enronu nie były w tym czasie jedynym zmartwieniem firmy audytorskiej Arthur Andersen. W połowie 2002 roku amerykański gigant telekomunikacyjny WorldCom przyznał, że od początku 2001 roku za pomocą „kreatywnej księgowości” podwyższył swoje dochody o 3,85 mld dolarów. Po medialnym ujawnieniu skandalicznych nadużyć akcje firmy spadły do tak niskiego poziomu, iż przestano nimi handlować. Aby przetrwać, Worldcom musiał ogłosić upadłość. Na bankructwie spółki najbardziej ucierpieli akcjonariusze i wierzyciele firmy (WorldCom, 2014). WorldCom również związany był z firmą audytorską Andersen, która badała sprawozdanie firmy za 2001 rok. Wydarzenia te odcisnęły swoje „piętno” nie tylko na rynku papierów wartościowych, ale również na rynku firm audytorskich.

2. Kryzys spółki giełdowej GetBack SA

Polski rynek nie jest odosobniony w tym względzie. Amber Gold, Finroyal, Interbrok Investment, Warszawska Grupa Inwestycyjna, Spółdzielcze Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe (SKOK-i) – to tylko kilka takich przykładów podobnych wydarzeń. Działalność wielu z wymienionych firm zakończyła się upadłością, a dla inwestorów utratą aktywów o niemałej wartości. Najnowszym, bardzo aktualnym przykładem spółki publicznej, której notowania akcji na GPW zostały zwieszane, to GetBack SA, obecnie już w restrukturyzacji. Jest to podmiot, który zaledwie w lipcu 2017 roku zadebiutował na głównym parkiecie giełdy.

Grupa Kapitałowa GetBack, w skład której wchodzi 24 spółki i fundusze zależne oraz 15 jednostek stowarzyszonych (wg stanu na koniec 2017 roku), działa w branży zarządzania wierzytelnościami. Działalność grupy dotyczy m.in. nabywania portfeli wierzytelności i zarządzania portfelami inwestycyjnymi obejmującymi wierzytelności funduszy inwestycyjnych zamkniętych. Według informacji zarządu GetBack SA zapadające i przedstawione spółce do

² US Securities and Exchange Commission, <https://www.sec.gov>.

³ Certified Public Accountant (SEC) – odpowiednik polskiego biegłego rewidenta.

wykupu w 2018 roku obligacje z opcją „put”, problemy z pozyskaniem nowego finansowania oraz agresywna polityka inwestycyjna w II półroczu 2017 roku stały się główną przyczyną utraty zdolności do terminowego wywiązywania się z zobowiązań płatniczych, w konsekwencji czego rozpoczęto prace nad przygotowaniem planu restrukturyzacji zadłużenia w drodze postępowania układowego (GetBack, 2018). Łączna ekspozycja wartości nominalnej obligacji z opcją „put” na 31 grudnia 2017 roku wyniosła 554,4 mln zł, natomiast wartość ekspozycji na dzień 30 maja 2018 roku wyniosła 893,7 mln zł. Mimo wymaganych zobowiązań finansowych oraz naruszenia postanowień umów kredytowych i warunków emisji obligacji zarząd spółki zakładał możliwość kontynuowania bieżącej działalności przez okres kolejnych 12 miesięcy 2018 roku.

Problemy finansowe GetBack SA zostały upublicznione dopiero 17 kwietnia 2018 roku, w którym to zarząd GPW – w związku z żądaniem zgłoszonym przez Komisję Nadzoru Finansowego – postanowił zawiesić obrót instrumentami finansowymi spółki dopuszczonymi do obrotu na rynku regulowanym, zarówno akcjami, jak i obligacjami (Uchwała zarządu GPW, 373/2018). Z pewnością wpływ na decyzję miała m.in. informacja przekazana w dniu poprzednim przez zarząd spółki o pozytywnym zaangażowaniu w rozmowy z Bankiem PKO BP SA oraz Polskim Funduszem Rozwoju SA na temat udzielenia GetBack SA lub podmiotom z Grupy Kapitałowej GetBack finansowania o charakterze mieszanym kredytowo-inwestycyjnym na łączną kwotę wynoszącą do 250 mln zł (Raport bieżący GetBack, 39/2018). Informacjom tym zaprzeczyły wymienione instytucje, a następnego dnia zawieszono obrót instrumentami finansowymi GetBack i odwołano prezesa zarządu.

W kolejnych dniach zarząd GetBack przekazywał w raportach bieżących informacje na temat istotnej zmiany sytuacji finansowej spółki i grupy kapitałowej, szacując wstępną stratę netto za 2017 rok na poziomie 1,3 mld zł, przy zysku netto wykazanym za 2016 rok w wysokości 200,3 mln zł. Sytuację finansową grupy za 2017 rok potwierdzały również ujemne przepływy pieniężne netto na działalności operacyjnej, które wyniosły 1,2 mld zł. Mimo znaczących strat finansowych grupa zainwestowała⁴ w 2017 roku o ponad 100 mln zł więcej niż w zyskownym 2016 roku, uzyskując saldo ujemne środków pieniężnych na działalność inwestycyjną na łącznym poziomie wynoszącym 398,8 mln zł (GetBack, 2018).

Analiza ostatniego poddanego przeglądowi przez biegłego rewidenta sprawozdania finansowego GK GetBack, poprzedzającego wstępne sprawozdanie za 12 miesięcy 2017 roku, pozwala dostrzec pierwsze sygnały mogące świadczyć o pogarszającej się sytuacji finansowej grupy, zwłaszcza w obszarze przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej, wynoszącym –209,7 mln zł przy zysku na działalności operacyjnej w wysokości 156,1 mln zł. Różnica ta tworzy znaczącą ujemną lukę na poziomie 365 751 tys. zł, powstałą pomiędzy poziomem prezentowanego wyniku na działalności operacyjnej w rachunku zysków i strat a wysokością środków pieniężnych netto z działalności operacyjnej ujętych w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych. Uwagę biegłych rewidentów, analityków i innych interesariuszy powinien zwrócić również wzrost wskaźnika zadłużenia finansowego netto/kapitału wła-

⁴ Na wydatki inwestycyjne GK GetBack w 2017 roku składały się m.in.: nabycie jednostki zależnej po potrąceniu przejętych środków pieniężnych (235 110 tys. zł), nabycie udziałów lub akcji w jednostkach stowarzyszonych (94 043 tys. zł), nabycie rzeczowych aktywów trwałych i wartości niematerialnych (67 774 tys. zł).

snego (Net Debt/Equity), który w porównaniu z analogicznym okresem 2016 roku wzrósł na koniec czerwca 2017 roku z poziomu 1,2 do 2,5 (GetBack, 2017).

Firmą audytorską badającą księgi rachunkowe i sprawozdania finansowe GetBack SA i GK GetBack za 2015 i 2016 rok był Deloitte Polska. Dokonując przeglądu śródrocznego skróconego sprawozdania finansowego GK GetBack za okres od 1 stycznia do 30 czerwca 2017 roku, biegły rewident nie wskazał w raporcie z przeglądu żadnych niepokojących sygnałów. Stwierdził jedynie, iż uwagi biegłych nie zwróciło nic, co mogłoby pozwolić im sądzić, że załączone sprawozdanie nie zostało sporządzone we wszystkich istotnych aspektach zgodnie z wymogami MSR 34. Dla inwestora jest to czytelna informacja, iż biegły nie dostrzegł również żadnych przesłanek, aby móc sądzić, iż dalsza kontynuacja bieżącej działalności grupy może być zagrożona, przez co inwestorzy zostali wprowadzeni w błąd i prawdopodobnie stracą wszystkie zainwestowane środki pieniężne (Raport biegłego rewidenta, GK GetBack, 30.06.2017).

Być może czujność biegłego rewidenta została uśpiona, ponieważ już trzeci rok z rzędu badał i przeglądał sprawozdania finansowe GetBack, zwłaszcza iż robił to za każdym razem ten sam kluczowy biegły rewident z firmy Deloitte Polska. Obecnie oskarżenia kierowane są jedynie do ówczesnego zarządu spółki i instytucji współpracujących z GetBack. A co z odpowiedzialnością firmy audytorskiej, która miała wgląd w księgi rachunkowe GK GetBack? Czy inwestorzy mogą uzyskać szczegółowe wyjaśnienia od kluczowego biegłego rewidenta? Praktyka wskazuje, iż w takich sytuacjach firmy audytorskie powołują się na tajemnicę audytora i nie udzielają praktycznie żadnych informacji. Inwestor pozostaje zdany tylko na siebie z przeświadczeniem, iż prawo bardziej chroni bezpieczeństwo biegłego rewidenta niż inwestora. A jak to wygląda w przypadku innych spółek publicznych notowanych na głównym parkiecie GWP?

3. Analiza częstotliwości badania sprawozdań finansowych przez biegłych rewidentów w największych spółkach giełdowych

Badaniu poddano spółki publiczne notowane na głównym rynku GPW, uwzględnione w indeksie WIG30⁵, których łączna kapitalizacja na dzień 8 czerwca 2018 roku wyniosła 459,6 mld zł. Skarb Państwa bezpośrednio i pośrednio posiada akcje w 50% spośród nich (tab. 1). Kapitalizacja przypadająca na liczbę akcji posiadanych przez Skarb Państwa w tej grupie spółek wyniosła 114,3 mld zł, co stanowi 24,9% udziału w kapitalizacji ogółem spółek z indeksu WIG30. Przeanalizowano roczne skonsolidowane sprawozdania finansowe grup kapitałowych, sprawozdania z działalności grup kapitałowych oraz opinie i raporty biegłych rewidentów z badania tychże sprawozdań. Analizą objęto dane za poszczególne lata w okresie 2013–2017.

⁵ WIG30 – indeks giełdowy 30 największych i najbardziej płynnych spółek akcyjnych notowanych na GPW w Warszawie, który funkcjonuje obok indeksu WIG20. Został wprowadzony 23 września 2013 roku.

Tabela 1

Lista spółek publicznych z indeksu WIG30 notowanych na GPW w Warszawie (dane na dzień 8.06.2018 r.)

Lp.	Nazwa pełna	Nazwa skrócona	Udział Skarbu Państwa	Istotne znaczenie dla gospodarki państwa	Na giełdzie od
1	Alior Bank SA	Alior	Tak	Nie	12.2012
2	Asseco Poland SA	Asseco	Nie	Nie	06.1998
3	Bank Millennium SA	Millenium	Nie	Nie	08.1992
4	Bank Polska Kasa Opieki SA	PEKAO	Tak	Nie	06.1998
5	Bank Zachodni WBK SA	BZ WBK	Nie	Nie	06.2001
6	CCC SA	CCC	Nie	Nie	12.2004
7	CD Projekt SA	CD Projekt	Nie	Nie	01.2002
8	Cyfrowy Polsat SA	Cyfrowy Polsat	Nie	Nie	05.2008
9	Dino Polska SA	Dino	Nie	Nie	04.2017
10	Enea SA	Enea	Tak	Tak	01.2009
11	Energa SA	Energa	Tak	Tak	12.2013
12	Eurocash SA	Eurocash	Nie	Nie	02.2005
13	Grupa Azoty SA	Grupa Azoty	Tak	Tak	06.2008
14	Grupa Lotos SA	Lotos	Tak	Tak	06.2005
15	ING Bank Śląski SA	ING	Nie	Nie	01.1994
16	Jastrzębska Spółka Węglowa SA	JSW	Tak	Tak	07.2011
17	Kernel Holding SA	Kernel	Nie	Nie	11.2007
18	KGHM Polska Miedź SA	KGHM	Tak	Tak	07.1997
19	Kruk SA	Kruk	Nie	Nie	05.2011
20	LPP SA	LPP	Nie	Nie	05.2001
21	mBank SA	mBank	Nie	Nie	10.1992
22	Orange Polska SA	Orange	Nie	Nie	11.1998
23	PGE Polska Grupa Energetyczna SA	PGE	Tak	Tak	12.2009
24	PKP Cargo SA	PKP Cargo	Tak	Tak	10.2013
25	Play Communications SA	Play	Nie	Nie	07.2017
26	Polski Koncern Naftowy Orlen SA	Orlen	Tak	Tak	11.1999
27	Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo SA	PGNiG	Tak	Tak	10.2005
28	Powszechna Kasa Oszczędności Bank Polski SA	PKO	Tak	Tak	11.2004
29	Powszechny Zakład Ubezpieczeń SA	PZU	Tak	Tak	05.2010
30	Tauron Polska Energia SA	Tauron	Tak	Tak	06.2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie Lista spółek, Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie, <https://www.gpw.pl/spolki> (08.06.2018); Ustawa z 16 grudnia 2016 roku o zasadach zarządzania mieniem państwowym. Dz.U. 2016, poz. 2259, 2017, poz. 624, 1491, 1529, 2018, poz. 538, 702, 1000.

Wielkości te wskazują na istotny udział Skarbu Państwa w zaangażowaniu kapitałowym 15 spośród 30 najbardziej płynnych spółek giełdowych, z których praktycznie wszystkie mają istotne znaczenie dla gospodarki państwa (Ustawa o zasadach zarządzania mieniem państwowym, 2016, art. 13), poza spółkami Alior Bank S.A. oraz Bank Polska Kasa Opieki S.A., w których i tak udziały posiada PZU S.A., czyli podmiot zaliczony do grona spółek o istotnym znaczeniu dla gospodarki państwa.

Akcje spółek należących do Skarbu Państwa, w tym z indeksu WIG30 i jednocześnie zaliczonych do podmiotów o istotnym znaczeniu dla gospodarki państwa, zgodnie z treścią zawartą w art. 13 nie mogą być zbywane (Ustawa o zasadach zarządzania mieniem państwowym, 2016). Oznacza to, iż aż 41% akcji spółek z indeksu WIG30 to według ustawy akcje niepłynne. Z punktu widzenia wartości akcji spółek WIG30 to niespełna 25% łącznej kapitalizacji spółek, tj. 114,3 mld zł. Spośród spółek WIG30 do płynnych można zaliczyć akcje jedynie 58% z nich, o wartości rynkowej 345,3 mld zł (tab. 2).

Tabela 2

Podstawowe dane dot. spółek publicznych z indeksu WIG30 notowanych na GPW w Warszawie (dane na dzień 8.06.2018 r.)

Nazwa skrócona	Liczba akcji ogółem	Kurs akcji	Kapitalizacja	Liczba akcji Skarbu Państwa		Kapitalizacja udziału Skarbu Państwa	
	[w szt.]	[w PLN]		[w szt.]	[w %]	[w mln PLN]	[w %]
1	2	3	4	5	6	7	8
Alior	130 458 716	70,00	9 132,11	41 658 850	31,9%	2 916,12	31,9%
Asseco	83 000 303	43,44	3 605,53	0	0,0%	0,00	0,0%
Millenium	1 213 116 777	8,36	10 141,66	0	0,0%	0,00	0,0%
PEKAO	262 470 034	120,5	31 627,64	86 090 173	32,8%	10 373,87	32,8%
BZ WBK	99 333 481	359	35 660,72	0	0,0%	0,00	0,0%
CCC	41 164 000	245,00	10 085,18	0	0,0%	0,00	0,0%
CD Projekt	96 120 000	150,20	14 437,22	0	0,0%	0,00	0,0%
Cyfrowy Polsat	639 546 016	23,82	15 233,99	0	0,0%	0,00	0,0%
Dino	98 040 000	102,2	10 019,69	0	0,0%	0,00	0,0%
Enea	441 442 578	10,57	4 666,05	227 364 428	51,5%	2 403,24	51,5%
Energa	414 067 114	9,49	3 929,50	213 326 317	51,5%	2 024,47	51,5%
Eurocash	139 163 286	23,83	3 316,26	0	0,0%	0,00	0,0%
Grupa Azoty	99 195 484	47,62	4 723,69	32 734 509	33,0%	1 558,82	33,0%
Lotos	184 873 362	58,88	10 885,34	98 329 515	53,2%	5 789,64	53,2%
ING	130 100 000	194	25 239,40	0	0,0%	0,00	0,0%
JSW	117 411 596	91,00	10 684,46	64 775 542	55,2%	5 894,57	55,2%
Kernel	81 941 230	51,5	4 219,97	0	0,0%	0,00	0,0%
KGHM	200 000 000	96,28	19 256,00	63 589 900	31,8%	6 122,44	31,8%
Kruk	18 871 591	224,40	4 234,79	0	0,0%	0,00	0,0%

1	2	3	4	5	6	7	8
LPP	1 852 423	8 955,00	16 588,45	0	0,0%	0,00	0,0%
mBank	42 312 122	430,8	18 228,06	0	0,0%	0,00	0,0%
Orange	1 312 357 479	4,97	6 522,42	0	0,0%	0,00	0,0%
PGE	1 869 760 829	10,45	19 539,00	1 072 984 098	57,4%	11 212,68	57,4%
PKP Cargo	44 786 917	44,80	2 006,45	14 784 194	33,0%	662,33	33,0%
Play	253 708 444	25,9	6 571,05	0	0,0%	0,00	0,0%
Orlen	427 709 061	87,36	37 364,66	138 659 702	32,4%	12 113,31	32,4%
PGNiG	5 778 314 857	6,04	34 901,02	4 153 706 157	71,9%	25 088,39	71,9%
PKO	1 250 000 000	39,5	49 375,00	392 406 277	31,4%	15 500,05	31,4%
PZU	863 523 000	38,55	33 288,81	295 217 300	34,2%	11 380,63	34,2%
Tauron	1 752 549 394	2,37	4 153,54	526 848 384	30,1%	1 248,63	30,1%
Razem	18 087 190 094	---	459 637,66	7 422 475 346	41,0%	114 289,18	24,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Lista spółek, Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie, <https://www.gpw.pl/spolki> (8.06.2018).

Zgodnie z zapisami ustawy o rachunkowości wszystkie spółki publiczne zobowiązane są stosować przepisy ustawy o rachunkowości, a także poddawać badaniu przez biegłego rewidenta roczne skonsolidowane sprawozdania finansowe grup kapitałowych (Ustawa o rachunkowości, art. 2.1, art. 64). Wyboru firmy audytorskiej zatrudniającej biegłych rewidentów do przeprowadzenia badania sprawozdania finansowego może dokonać organ zatwierdzający sprawozdanie finansowe jednostki, chyba że statut, umowa lub inne wiążące jednostkę przepisy prawa stanowią inaczej. Zarząd spółki nie może dokonać takiego wyboru (Ustawa o rachunkowości, art. 66 ust. 1). W spółkach akcyjnych organem zatwierdzającym sprawozdanie finansowe jest zwyczajne walne zgromadzenie. Rada nadzorcza może dokonać wyboru audytora tylko w przypadku, gdy zapisano taką możliwość w statucie spółki. Umowę na świadczenie usług audytorskich w spółkach akcyjnych podpisuje zarząd spółki.

Zatwierdzający sprawozdanie finansowe może dokonać wyboru wyłącznie firmy audytorskiej spełniającej wymagania określone w ustawie o biegłych rewidentach. Zgodnie z tymi zapisami podmiotem uprawnionym do badania sprawozdań finansowych może być wyłącznie jednostka, w której czynności rewizji finansowej wykonują biegli rewidentci, wpisana na listę podmiotów uprawnionych do badania sprawozdań finansowych prowadzoną przez Krajową Radę Biegłych Rewidentów⁶. Wybór podmiotu nieposiadającego uprawnień do badania powoduje, że badanie sprawozdania jest nieważne pod względem prawnym (Ustawa o biegłych rewidentach, art. 47). Zgodnie z listą prowadzoną przez Krajową Radę Biegłych Rewidentów (KRBR) i publikowaną na stronach internetowych Polskiej Izby

⁶ Lista podmiotów uprawnionych do badania sprawozdań finansowych dostępna jest na stronie internetowej: www.kibr.org.pl.

Biegłych Rewidentów⁷ zarejestrowanych jest 1 547 firm audytorskich oraz 6 388 biegłych rewidentów⁸ (Rejestr biegłych rewidentów, Lista firm audytorskich).

Z analizy opinii i raportów skonsolidowanych sprawozdań finansowych spółek WIG30 zbadanych przez firmy audytorskie za lata 2013–2017 wynika, iż przeprowadzono łącznie 143 badania rocznych skonsolidowanych sprawozdań finansowych (tab. 3). Badania te zostały wykonane przez zaledwie siedem firm audytorskich (0,45%) spośród 1 547 zarejestrowanych⁹, które z kolei zostały przeprowadzone przez 53 kluczowych biegłych rewidentów (0,83%) z grona 6 388 osób zarejestrowanych¹⁰.

Tabela 3

Badania sprawozdań finansowych spółek z indeksu WIG30 za latach 2013–2017 przeprowadzone przez firmy audytorskie

Lp.	Nazwa pełna	Nazwa skrócona	Liczba badań		Liczba biegłych	
1	BDO Sp. z o.o.	BDO	2	1,4%	1	
2	Deloitte Polska Sp. z o.o.	Deloitte	25	17,5%	7	
3	Deloitte Audit Sàrl (Luksemburg)*	Deloitte-L	5	3,5%	1	**
4	Ernst & Young Audyt Polska Sp. z o.o. Sp. k.	EY	30	21,0%	14	
5	Ernst & Young Société anonyme (Luksemburg)*	EY-L	1	0,7%	1	**
6	Grant Thornton Frąckowiak Sp. z o.o. Sp. k.	GTF	4	2,8%	3	
7	KPMG Audyt Sp. z o.o.	KPMG	43	30,1%	14	
8	PKF Consult Sp. o.o.	PKF	6	4,2%	2	
9	PricewaterhouseCoopers Sp. z o.o.	PwC	27	18,9%	12	
Razem	143	100,0%	55			

* Zagraniczna firma audytorska.

** Kluczowy biegły rewident zatrudniony w zagranicznej firmie audytorskiej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych wynikających ze skonsolidowanych raportów finansowych spółek WIG30.

⁷ Polska Izba Biegłych Rewidentów jest samorządem zawodowym zrzeszającym wszystkich biegłych rewidentów w Polsce (www.pibr.org.pl).

⁸ Stan na dzień 30 czerwca 2018 r.

⁹ Nie licząc dwóch firm mających siedzibę poza granicami Polski i niezarejestrowanych w KRBR.

¹⁰ Nie wliczając dwóch osób zatrudnionych w zagranicznych firmach audytorskich i niezarejestrowanych w KRBR.

W gronie siedmiu firm audytorskich, które przeprowadziły w omawianym okresie badania sprawozdań finansowych spółek WIG30, liderami jest tzw. wielka czwórka, tj. KPMG Audyt Sp. z o.o., Ernst & Young Audyt Polska Sp. z o.o. Sp. k., PricewaterhouseCoopers Sp. z o.o. oraz Deloitte Polska Sp. z o.o. Tylko tych czterech audytorów wykonało łącznie 125 (87,41%) ze 143 rocznych badań skonsolidowanych sprawozdań finansowych spółek z indeksu WIG30. Dane te wskazują na wyraźną dominację firm zaliczanych do grona tzw. wielkiej czwórki i zajmujących od wielu lat najwyższe pozycje w rankingu najlepszych firm audytorskich sporządzanym przez dziennik *Rzeczpospolita* (tab. 4).

Tabela 4

Ranking 10 najlepszych firm audytorskich za lata 2015 i 2016

Pozycja		Nazwa pełna	Liczba punktów	Liczba badań	Liczba biegłych
2016	2015				
1	1	KPMG Audyt Sp. z o.o.	77,75	2 519	117
2	2	Ernst & Young Audyt Polska Sp. z o.o. Sp. k.	77,70	1 915	52
2	3	PricewaterhouseCoopers Sp. z o.o.	77,70	2 888	82
4	4	Deloitte Polska Sp. z o.o.	76,85	2 001	74
5	6	BDO Sp. z o.o.	74,60	781	29
6	5	Grupa PKF Consult Sp. o.o.	73,40	762	23
7	7	Grant Thornton Frąckowiak Sp. z o.o. Sp. k.	72,35	541	24
8	8	Grupa UHY ECA	71,25	605	3
9	10	Mazars w Polsce	69,90	292	13
10	9	Grupa Revision w Polsce	69,00	557	9

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rankingu najlepszych firm audytorskich. *Rzeczpospolita*, 26.04.2017, Pobrano z: http://www.rp.pl/ranking_audytow (30.06.2018).

Jest to zdecydowanie zła proporcja, zwłaszcza że rotacja poszczególnych firm audytorskich oraz kluczowych biegłych rewidentów jest niska. Niesie to za sobą ryzyko ograniczenia rzetelności, bezstronności, niezależności i obiektywizmu biegłego rewidenta (o czym świadczą wymienione chociażby przykłady z praktyki gospodarczej), ryzyko pojawienia się pokusy nadużycia lub negatywnej selekcji, a w konsekwencji ryzyko straty finansowej poniesionej przez inwestora przejawiającej się brakiem możliwości odzyskania zainwestowanego kapitału.

Lista zarejestrowanych firm audytorskich i biegłych rewidentów jest tak duża, że spółki WIG30 mogą korzystać z usług wielu innych podmiotów i uprawnionych osób, a nie ograniczać się w około 87% przypadków do zaledwie czterech z nich. Wszyscy audytorzy zobowiązani są tak jak wielka czwórka do zachowywania najwyższych standardów badania, zatem każdy z audytorów może być odpowiedni nawet dla spółki z indeksu WIG30.

Czy korzystanie z usług firm audytorskich tworzących tzw. wielką czwórkę daje gwarancję najwyższej jakości usług świadczonych przez biegłych rewidentów? Niestety nie. Praktyka gospodarcza zna wiele przykładów, w których najlepsze na świecie firmy audytorskie nie zauważyły lub też brały świadomy udział w manipulowaniu sprawozdaniami finansowymi spółek publicznych. Można wspomnieć chociażby o przypadku spółki GetBack SA czy też amerykańskiej spółki Enron Corporation, która w konsekwencji fałszowania sprawozdań finansowych przy współudziale firmy audytorskiej Artur Andersen w 2001 roku ogłosiła upadłość. Pół roku później upadłość ogłosił kolejny amerykański potentat, tym razem w branży telekomunikacyjnej – firma WorldCom, w konsekwencji świadomego fałszowania ksiąg finansowych. Audytorem WorldCom była również firma Arthur Andersen. Firma audytorska Arthur Andersen wraz z Deloitte, Ernst & Young, KPMG i PricewaterhouseCoopers tworzyła tzw. wielką piątkę. Po oskarżeniach i utracie reputacji firmy Arthur Andersen mówi się obecnie o tzw. wielkiej czwórce.

Fałszowanie sprawozdań finansowych w Enronie i WorldCom, a także w kolejnych przedsiębiorstwach z innych branż, często autoryzowane przez biegłych rewidentów, stało się jedną z głównych przyczyn uchwalenia w 2002 roku przez Kongres Stanów Zjednoczonych ustawy Sarbanesa-Oxleya (Burczyc, 2012). Celem wprowadzenia tej ustawy było przede wszystkim odzyskanie zaufania interesariuszy do spółek publicznych, ochrona inwestorów dzięki poprawieniu wiarygodności i dokładności sporządzanych sprawozdań finansowych, a także weryfikacja funkcji podmiotów nadzoru korporacyjnego, w tym biegłych rewidentów.

Z powyższych rozważań może wynikać jeden z wielu wątków, który należałoby polecić analizie nie tylko analitykom giełdowym i inwestorom, ale także organom zatwierdzającym sprawozdania finansowe, a tym samym decydującym o wyborze konkretnej firmy audytorskiej oraz kluczowego biegłego rewidenta, bo na jego wybór również spółka ma wpływ. W tym celu wśród badanych spółek z grona WIG30 prześledzono dynamikę zmian firm audytorskich i kluczowych biegłych rewidentów sporządzających sprawozdania finansowe za lata 2013–2017 w rozbiciu na spółki z udziałem Skarbu Państwa i bez jego udziału (tab. 5).

Tabela 5

Dynamika zmian firm audytorskich i kluczowych biegłych rewidentów w spółkach WIG30 sporządzających sprawozdania finansowe za lata 2013–2017

Spółki z udziałem Skarbu Państwa															
	Enea	Energa	Grupa Azoty	Lotos	JSW	KGHM	PGE	PKP Cargo	Orlen	PGNiG	Tauron	Alior	PEKAO	PKO	PZU
Firmy audytorskie	1	2	2	1	1	2	2	2	2	2	2	3	1	2	2
Biegli rewidentci	2	4	2	2	1	3	3	2	3	2	2	4	1	2	2

Spółki bez udziału Skarbu Państwa

	Asseco	CCC	CD Projekt	Cyfrowy Polsat	Eurocash	Kruk	LPP	Orange	Millennium	BZ WBK	Dino	ING	Kernel	mBank	Play
Firmy audytorskie	1	2	2	1	2	2	2	2	2	2	1	1	1	2	1
Biegli rewidentzi	2	2	2	3	3	4	4	2	3	3	1	1	1	2	1

Źródło: opracowanie własne.

Jeśli założymy, iż jednym z mechanizmów pozwalających na zwiększenie prawdopodobieństwa rzetelności i poprawności sporządzanych sprawozdań finansowych, a także zmniejszenie ryzyka pokusy nadużycia manipulowania wynikami spółek są częste zmiany zarówno firm audytorskich, jak i kluczowych biegłych rewidentów badających sprawozdanie finansowe danego podmiotu, to wówczas pozytywnie należy ocenić spółki, które w obserwowanym okresie dokonały największej rotacji firm audytorskich i kluczowych biegłych rewidentów (tab. 6 i 7). Liderem w tym zakresie jest Alior Bank SA, w którym Skarb Państwa posiada 31,9% akcji. Podmiot ten jako jedyny z listy spółek WIG30 korzystał w omawianym okresie z trzech różnych firm audytorskich. Ponadto w latach 2014–2016, kiedy audytorem spółki był PwC, jeden kluczowy biegły nie badał sprawozdań spółki w okresach po sobie bezpośrednio następujących. Z punktu widzenia rotacji kluczowych biegłych rewidentów Alior jest również jednym z liderów. W latach 2013–2017 sprawozdania banku badane były przez czterech różnych kluczowych biegłych. Był to też jedyny przypadek, w którym co roku następowała zmiana kluczowego biegłego rewidenta (tab. 6). Innymi spółkami, które czterokrotnie zmieniały kluczowego biegłego, są Energa SA – spółka z udziałem Skarbu Państwa (tab. 6) oraz dwie spółki bez udziału Skarbu Państwa, tj. Kruk SA i LPP SA (tab. 7).

Tabela 6

Firmy audytowe biorące udział w badaniu sprawozdań finansowych spółek z indeksu WIG30 z zaangażowaniem kapitałowym Skarbu Państwa za lata 2013–2017

Lp.	Nazwa skrócona	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7
1	Enea	KPMG ^{GM}	KPMG ^{GM}	KPMG ^{GM}	KPMG ^{GM}	KPMG ^{KM, AB}
2	Energa	KPMG ^{LZ}	KPMG ^{LZ}	PwC ^{PM}	PwC ^{MB}	KPMG ^{LZ, MN}
3	Grupa Azoty	KPMG ^{DM}	KPMG ^{DM}	KPMG ^{DM}	KPMG ^{DM}	EY ^{ChP}
4	Lotos	EY ^{ZM}	EY ^{ZM}	EY ^{DJ}	EY ^{DJ}	EY ^{DJ}
5	JSW	Deloitte ^{MA}	Deloitte ^{MA}	Deloitte ^{MA}	Deloitte ^{MA}	Deloitte ^{MA}

1	2	3	4	5	6	7
6	KGHM	PwC SM	PwC SM	PwC ^{RM}	Deloitte ^{KA}	Deloitte ^{KA}
7	PGE	KPMG ^{GM}	KPMG ^{GM}	KPMG ^{ZM}	KPMG ^{ZM}	EY ^{ZA}
8	PKP Cargo	KPMG ^{BM}	KPMG ^{BM}	KPMG ^{BM}	BDO ^{KL}	BDO ^{KL}
9	Orlen	KPMG ^{BM}	KPMG ^{LZ}	KPMG ^{LZ}	KPMG ^{LZ}	Deloitte ^{SP}
10	PGNiG	PKF ^{KM}	PKF ^{KM}	PKF ^{KM}	Deloitte ^{SP}	Deloitte ^{SP}
11	Tauron	Deloitte ^{MA}	Deloitte ^{MA}	Deloitte ^{MA}	Deloitte ^{MA}	EY ^{LL}
12	Alior	EY ^{ARJ}	PwC ^{CA}	PwC ^{LK}	PwC ^{CA}	KPMG ^{JE}
13	PEKAO	Deloitte ^{SKD}	Deloitte ^{SKD}	Deloitte ^{SKD}	Deloitte ^{SKD}	Deloitte ^{SKD}
14	PKO	PwC ^{CA}	PwC ^{CA}	KPMG ^{PM}	KPMG ^{PM}	KPMG ^{PM}
15	PZU	Deloitte ^{MJ}	KPMG ^{DM2}	KPMG ^{DM2}	KPMG ^{DM2}	KPMG ^{DM2}

W tabeli po skrócie nazwy firmy audytorskiej podano inicjały kluczowego biegłego rewidenta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych wynikających ze skonsolidowanych raportów finansowych spółek WIG30.

Jeśli uwzględnimy jedynie spółki, które w analizowanym okresie sporządzały i badały sprawozdania każdego roku, to najgorzej klasyfikują się dwie spółki z udziałem Skarbu Państwa – Jastrzębska Spółka Węglowa SA i Bank Polska Kasa Opieki SA (tab. 6) oraz dwie spółki bez udziału Skarbu Państwa – ING Bank Śląski SA i Kernel Holding SA (tab. 7). Są to jedyne spółki z WIG30, których sprawozdania finansowe za lata 2013–2017 badane były przez tę samą firmę audytorską oraz przez tego samego kluczowego biegłego rewidenta. W przypadku spółek z udziałem Skarbu Państwa był to Deloitte Polska, natomiast w przypadku pozostałych dwóch podmiotów spółka z grupy Deloitte (Deloitte Audit Sàrl) z siedzibą z Luksemburgu oraz KPMG Audit Sp. z o.o.

Spośród wszystkich spółek WIG30 podmioty z udziałem Skarbu Państwa częściej zmieniały zarówno firmy audytorskie, jak i kluczowych biegłych rewidentów. Średnio w spółkach z udziałem Skarbu Państwa w ciągu 5 lat firma audytorska zmieniała się 1,80 razy (w pozostałych spółkach 1,60), natomiast kluczowy biegły 2,33 razy (w pozostałych spółkach 2,27). Jeśli jednak wykluczymy z listy podmiotów bez udziału Skarbu Państwa¹¹ spółki, które w tym okresie debiutowały na GPW, i tym samym nie sporządzały sprawozdań za każdy rok, to mimo iż rotacja firm audytorskich w tej grupie spółek zwiększa się do 1,69, nadal jest mniejsza niż w grupie spółek z udziałem Skarbu Państwa. Natomiast rotacja kluczowych biegłych w zweryfikowanej grupie rośnie do poziomu 2,46 i tym samym jest już większa niż w spółkach z udziałem Skarbu Państwa. Niewielkie różnice występujące pomiędzy wskazanymi parametrami pozwalają na wyciągnięcie wniosku, iż z punktu widzenia rotacji firm audytorskich i kluczowych biegłych rewidentów pomiędzy spółkami z udziałem Skarbu Państwa i pozostałymi nie zachodzą istotne różnice. Natomiast zauważalna jest niska rotacja zarówno firm audytorskich, jak i biegłych rewidentów.

¹¹ W przypadku spółek z udziałem Skarbu Państwa wszystkie z nich sporządzały sprawozdania finansowe za każdy analizowany okres.

Tabela 7

Firmy audytowe biorące udział w badaniu sprawozdań finansowych spółek z indeksu WIG30 bez zaangażowania kapitałowego Skarbu Państwa za lata 2013–2017

Lp.	Nazwa skrócona	2013	2014	2015	2016	2017
1	Asseco	EY ^{ZA}	EY ^{ZA}	EY ^{ZA}	EY ^{ZA}	EY ^{RR}
2	CCC	PwC ^{SRE}	PwC ^{SRE}	PwC ^{SRE}	PwC ^{SRE}	EY ^{BJ}
3	CD Projekt	PKF ^{TZ}	PKF ^{TZ}	PKF ^{TZ}	EY ^{HR}	EY ^{HR}
4	Cyfrowy Polsat	PwC ^{GE}	PwC ^{GE}	PwC ^{GE}	PwC ^{KT}	PwC ^{WP}
5	Eurocash	KPMG ^{GM}	KPMG ^{DW}	KPMG ^{DW}	KPMG ^{DW}	EY ^{RR}
6	Kruk	KPMG ^{DM}	EY ^{MM}	EY ^{KA}	EY ^{KA}	KPMG ^{ZJ, GM}
7	LPP	GTF ^{KFJ}	GTF ^{GE}	GTF ^{LJ}	GTF ^{LJ}	EY ^{ZM}
8	Orange	Deloitte ^{SP}	Deloitte ^{SP}	EY ^{PL}	EY ^{PL}	EY ^{PL}
9	Millennium	KPMG ^{PM}	PwC ^{CA}	PwC ^{AKA}	PwC ^{AKA}	PwC ^{AKA}
10	BZ WBK	Deloitte ^{NP}	Deloitte ^{NP}	Deloitte ^{SD}	PwC ^{BA}	PwC ^{BA}
11	Dino	---	---	---	EY ^{WL}	EY ^{WL}
12	ING	KPMG ^{JE}	KPMG ^{JE}	KPMG ^{JE}	KPMG ^{JE}	KPMG ^{JE}
13	Kernel	Deloitte-L ^{MS}	Deloitte-L ^{MS}	Deloitte-L ^{MS}	Deloitte-L ^{MS}	Deloitte-L ^{MS}
14	mBank	EY ^{JD}	EY ^{JD}	EY ^{JD}	PwC ^{AKA}	PwC ^{AKA}
15	Play	---	---	---	---	EY-L ^{LO}

W tabeli po skrócie nazwy firmy audytorskiej podano inicjały kluczowego biegłego rewidenta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych wynikających ze skonsolidowanych raportów finansowych spółek WIG30.

Częste zmiany firm audytorskich i kluczowych biegłych rewidentów to tylko jeden z elementów mogących przyczynić się do zwiększenia bezpieczeństwa zainwestowanych środków finansowych w akcje spółek notowanych na GPW przez inwestorów, a także gwarancji rzetelności udzielanej organom zatwierdzającym sprawozdania finansowe. Nad jakością krajowych standardów rewizji finansowej, zasad wewnętrznej kontroli jakości podmiotu uprawnionego do badania sprawozdań finansowych i zasad etyki zawodowej biegłych rewidentów czuwa Krajowa Rada Biegłych Rewidentów. Dbanie o wiarygodność informacji finansowej oraz bezpieczeństwo obrotu gospodarczego jest także zadaniem Polskiej Izby Biegłych Rewidentów.

W Polsce duże pole do działania mają instytucje, spośród których należy wymienić chociażby Komisję Nadzoru Finansowego (KNF), sprawującą nadzór nad sektorem bankowym, rynkiem kapitałowym, ubezpieczeniowym, emerytalnym, instytucjami płatniczymi i biurami usług płatniczych, instytucjami pieniądza elektronicznego oraz kas spółdzielczych. Jak wskazano na stronach internetowych KNF, celem nadzoru tej instytucji nad rynkiem finansowym jest zapewnienie jego prawidłowego funkcjonowania, stabilności, bezpieczeństwa oraz przejrzystości, zaufania, a także zapewnienie ochrony interesów uczestników tego rynku (KNF, 2018).

Uwagi końcowe

Ustawa o rachunkowości nie reguluje częstotliwości zmiany biegłego rewidenta lub podmiotu uprawnionego do badania. O pewnych ograniczeniach wspomina ustawa o biegłych rewidentach. Zapisy ustawy nakazują w jednostkach zainteresowania publicznego (do których zaliczane są również spółki publiczne) rotację biegłych rewidentów, a nie firm audytorskich. Kluczowy biegły rewident nie może wykonywać czynności rewizji finansowej w tej samej jednostce zainteresowania publicznego przez okres dłuższy niż pięć lat. Ponownie może je wykonywać dopiero po upływie dwóch lat (Ustawa o biegłych rewidentach, art. 89). Z zapisów ustawy wynika zatem, iż zorganizowanie odpowiedniej rotacji kluczowego biegłego rewidenta jest obowiązkiem leżącym po stronie podmiotu badającego jednostki zainteresowania publicznego, a nie podmiotu badanego. W przepisach szczególnych dotyczących spółek z udziałem Skarbu Państwa maksymalny czas nieprzerwanego trwania zlecenia badania sprawozdań finansowych spółek zainteresowania publicznego przeprowadzanych przez tę samą firmę audytorską nie może przekraczać pięciu lat (Zasady nadzoru właścicielskiego, 2017).

Badania obejmowały okres pięciu lat, więc na tym etapie niemożliwe jest stwierdzenie, czy okresy zmiany biegłego rewidenta określone w ustawie o biegłych rewidentach oraz okresy zmiany firmy audytorskiej określone w przepisach szczególnych dotyczących spółek z udziałem Skarbu Państwa są przestrzegane przez spółki WIG30, zwłaszcza że aktualne zasady dotyczące spółek z udziałem Skarbu Państwa zostały ustalone dopiero pod koniec 2017 roku. Natomiast warto korzystać z dobrych praktyk, jak wskazany Alior Bank SA, stosujący wysoką rotację zarówno firm audytorskich, jak i kluczowych biegłych rewidentów. Jest to jeden z elementów z pewnością wpływających na bezstronną, niezależną, rzetelną i obiektywną ocenę i weryfikację dokumentacji i sprawozdań finansowych spółek publicznych, w przypadku których akcjonariusz jest inwestorem pasywnym. Wydaje się, iż zasadne byłoby dokonanie zmian w prawie polskim wymuszających na wszystkich spółkach publicznych częstsze zmiany firm audytorskich oraz kluczowych biegłych rewidentów, z którego każda z badanych spółek mogłaby skorzystać tylko jeden raz na 10 lat. Lista zarejestrowanych biegłych rewidentów jest tak długa, że osób tych z pewnością nie zabraknie. Natomiast działanie takie może ukierunkować wybór firm audytorskich dokonywany przez organ zatwierdzający sprawozdanie finansowe na podmioty spoza tzw. wielkiej czwórki.

Kreatywna rachunkowość wpływa negatywnie nie tylko na sytuację finansową inwestora, ale także na wielkość odprowadzanego podatku dochodowego od osób prawnych. Dlatego też konieczny jest sprawny nadzór organów kontrolujących spółki i kompetentny, często zmieniany audytor. Zgodnie z ustawą o rachunkowości kierownik jednostki oraz członkowie rady nadzorczej lub innego organu nadzorującego jednostkę są zobowiązani do zapewnienia, aby sprawozdanie finansowe, skonsolidowane sprawozdanie finansowe, sprawozdanie z działalności oraz sprawozdanie z działalności grupy kapitałowej spełniały wymagania przewidziane w ustawie (Ustawa o rachunkowości, art. 4a). Zabezpieczeniem ma być dla nich opinia i raport z przeprowadzonego badania sprawozdań finansowych

przez biegłego rewidenta. Dlatego też biegli rewidentzi i firmy audytorskie ich zatrudniające również powinni brać większą odpowiedzialność za swoją pracę. Są oni zobowiązani w sposób rzetelny i obiektywny oceniać oraz weryfikować dokumentację i sprawozdania, a także odpowiadać na pytanie, czy kierownictwo wywiązało się ze swoich obowiązków. Powinni ponosić solidarną odpowiedzialność wraz z zarządem oraz radą nadzorczą lub innym organem zatwierdzającym sprawozdanie finansowe i w uzasadnionych kontrowersyjnych przypadkach udzielać szerszej informacji inwestorom, niż czynią to zazwyczaj, powołując się na tajemnicę zawodową. Nie należy zapominać, iż to właśnie inwestor będący kapitałodawcą jest najważniejszy. Bez niego nie będzie funkcjonowała żadna giełda papierów wartościowych, a wiele podmiotów gospodarczych będzie miało problem z pozyskaniem kapitału.

Literatura

- Enron (2014). Pobrano z: <http://www.aferyfinansowe.pl/afery-finansowe-na-swiecie/enron/> (30.06.2018).
- Burczyc, A. (2012). Ustawa Sarbanesa-Oxleya i jej następstwa dla działalności audytorów oraz zarządów spółek. W: B. Nita (red.), *Rachunkowość zarządcza w działalności przedsiębiorstw i instytucji* (s. 43–53), Wrocław: Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu 268.
- Garbicz, M., Staniek, Z. (2010). *Mikroekonomia. Problemy zawodności rynku*. Wrocław: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Warszawie.
- Komisja Nadzoru Finansowego. Pobrano z: https://www.knf.gov.pl/o_nas/komisja (12.06.2018).
- Korzeniowski, P. (2012). Enron, czyli historia powstania definicji kreatywnej księgowości. *Finance News*, marzec-kwiecień, 20–21. Pobrano z: <http://www.financenews.ue.wroc.pl/?p=modules&n=artykuly&id=16> (30.06.2018).
- The Library of Economics and Liberty. The concise encyclopedia of economics, George A. Akerlof. Pobrano z: <http://www.econlib.org/library/Enc/bios/Akerlof.html> (12.06.2018).
- Lista firm audytorskich prowadzona przez Krajową Radę Biegłych Rewidentów. Pobrano z: https://www.pibr.org.pl/pl/search/auditor?firmy=1&name=&post_code=&city= (30.06.2018).
- Lista spółek. Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie. Pobrano z: <https://www.gpw.pl/spolki> (8.06.2018).
- Ranking najlepszych firm audytorskich, Rzeczpospolita 26.04.2017, http://www.rp.pl/ranking_audytow (30.06.2018).
- Raport bieżący GetBack S.A. nr 39/2018 z dn. 16.04.2018 roku. – Informacja dotycząca istotnego finansowania. Raport niezależnego biegłego rewidenta z przeglądu śródrocznego skróconego skonsolidowanego sprawozdania finansowego GK GetBack za rok obrotowy kończący się 30.06.2017 roku, 19.09.2017 r.
- Rejestr biegłych rewidentów prowadzony jest przez Krajową Radę Biegłych Rewidentów. Pobrano z: <https://www.pibr.org.pl/pl/search/auditor?biegli=1> (30.06.2018).
- GetBack (2017). Śródroczne skrócone skonsolidowane sprawozdanie finansowe Grupy Kapitałowej GetBack za okres 6 miesięcy. Zakończony dn. 30.06.2017, podpisany 19.09.2017.
- Uchwała nr 373/2018 Zarządu Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie S.A. z dnia 17 kwietnia 2018 roku w sprawie zawieszenia obrotu na rynku regulowanym instrumentami finansowymi spółki GetBack S.A.).
- Ustawa z dnia 16 grudnia 2016 roku o zasadach zarządzania mieniem państwowym. Dz.U. 2016, poz. 2259, 2017, poz. 624, 1491, 1529, 2018, poz. 538, 702, 1000.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości. Dz.U. 2018, poz. 395, 398, 650.
- Ustawa z dnia 7 maja 2009 roku o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym. Dz.U. 2016, poz. 1000, 1948.

- Wąsowski, W. (2010). *Kreatywna rachunkowość. Falszowanie sprawozdań finansowych*. Warszawa: Difin.
- WorldCom (2014). Afery finansowe. Pobrano z: <http://www.aferyfinansowe.pl/afery-finansowe-na-swiecie/world-com/> (30.06.2018).
- GetBack (2018). *Wstępne niezaudytowane skonsolidowane sprawozdanie finansowe Grupy Kapitałowej GetBack za rok 2017*.
- Kancelaria Prezesa Rady Ministrów (2017). *Zasady nadzoru właścicielskiego nad spółkami z udziałem Skarbu Państwa. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów*. Pobrano z: <https://bip.kprm.gov.pl/download/75/21817/Zasady-nadzoru-wlascielskiego-nad-spolkami-SP28092017.pdf> (30.06.2018).

INCREASING THE ROLE AND RESPONSIBILITY OF AUDITORS IN LIMITING MANIPULATE FINANCIAL STATEMENTS

Abstract: *Purpose* – The purpose of the article is identification of role and responsibilities of auditors in reducing creative accounting especially in public companies where the shareholder is a passive investor. Manipulation of financial statements of enterprises is one of the key problems of the current economy. The effects of such activities may affect both the financial situation of the investor (change in the market value of the company's shares, the value of the dividend payment) and income tax.

Design/methodology/approach – Analysis of the frequency of auditing financial statements by auditors in the largest public companies in Poland.

Keywords: information asymmetry, creative accounting, accounting manipulations, public company.

Cytowanie

Naruć, W. (2018). Zwiększenie roli i odpowiedzialności biegłych rewidentów w ograniczaniu manipulowania sprawozdaniami finansowymi. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 3 (93), 67–84. DOI: 10.18276/frfu.2018.93-07.